

УДК

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2021.20.14>

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ, ЩО ВИНИКАЮТЬ ПРИ ДОСЛІДЖЕННІ СЛІДІВ ЗНАРЯДЬ ЗЛАМУ, ВИЯВЛЕНИХ ПРИ ОГЛЯДІ МІСЦЯ ПОДІЙ

Шевченко Владислав Сергійович,
судовий експерт сектору трасологічних
досліджень відділу криміналістичних
видів досліджень
(Одеський науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр
Міністерства внутрішніх справ
України, м. Одеса, Україна)

Основною метою публікації є аналіз проблемних питань, які виникають під час проведення експертами дослідження об'єктів судової трасологічної експертизи, а саме: об'єктів-слідоносців, слідів і знарядь зламу (інструментів), якими вони залишені, визначення основної класифікації знарядь зламу. Такі проблеми виражені в застарілій і недостатній кількості сучасних інформаційних джерел, у яких описуються інструменти та механізми, що використовуються як знаряддя зламу, властивості й конструктивні особливості котрих недостатньо розкриті й вивчені в практиці судових трасологічних експертиз. Також у статті звертається увага на основні способи виявлення, вилучення та фіксації об'єктів-слідоносців, слідів і знарядь зламу (інструментів), якими вони залишені, під час огляду місця події, порушується питання про необхідність упакування об'єктів дослідження таким чином, щоб забезпечити зберігання їх цілісності в процесі транспортування для їх більш якісного дослідження під час проведення експертизи, недоліки, які допускають при вилученні речових доказів, що унеможливають подальше дослідження.

Важливим є той факт, що експерт обмежений тільки тією інформацією, яку йому надає ініціатор дослідження. Натомість криміналіст має значну перевагу перед експертом, у зв'язку з тим що на місці події він безпосередньо має можливість аналізувати обставини події та послідовність скоєних злочинцем протиправних дій, застосовуючи спеціальні методи, такі як моделювання, реконструкція тощо, фіксувати та вилучати речові докази в необхідній кількості для подальшого дослідження експертом. Це, у свою чергу, позитивно впливає на розслідування кримінальних правопорушень і більш швидко їх розкриття.

У статті велика увага приділена фотознімкам з відображеними на них об'єктами-слідоносцями та слідами знарядь зламу (інструментів), перелічено основні ознаки, які мають бути відображені на них, скомпоновано правила масштабної фотозйомки слідів знарядь зламу (інструментів) з урахуванням об'єктивних і суб'єктивних критеріїв, що визначають рівень якості фотографії. Також перелічені основні недоліки, які виникають при фотографуванні слідів знарядь зламу, й основні недоліки, з якими зустрічаються судові експерти-трасологи в процесі проведення досліджень об'єктів-слідоносців, слідів і знарядь зламу (інструментів), якими вони залишені.

Ключові слова: судова трасологічна експертиза, знаряддя зламу, сліди, об'єкт-носій, огляд місця події, фіксація та вилучення слідів, фотозйомка.

PROBLEM QUESTIONS ARISING DURING THE INVESTIGATION OF TRACKING TRACK TRACKS IDENTIFIED DURING THE INSPECTION OF THE EVENT

Shevchenko Vladyslav Sergeevich,
Forensic Expert at the Sector
of Trassological Research, Department
of Forensic Research
(Odesa State Scientific Research Forensic
Center of the Ministry of Internal Affairs
of Ukraine, Odesa, Ukraine)

The main purpose of this publication is to analyze the problematic issues that arise in the process of research of objects of forensic trasological examination, which is performed by experts, namely: these are objects on which traces are left, traces themselves, and tools (tools), which leave these traces, the concept of the basic classification of breaking tools. Such problems are due to the outdated and insufficient amount of modern literature, which describes the tools and mechanisms used as tools of fracture, the properties and design features of which are insufficiently disclosed and studied in the practice of forensic examination. This article also draws attention to the main ways of detecting, removing and fixing objects on which traces are left, the traces themselves, and tools of breakage (tools) that leave these traces, in the process of inspecting the crime scene, and also asks that it is necessary to pack the objects of research in such a way that they were intact in the process of transportation, for better research of objects in the process of examination, and the shortcomings that specialists admit in the process of seizing evidence, and therefore it is not possible to do further research.

A very important issue is that the expert has only the information given to him by the initiator of the study. Instead, the forensic scientist has a significant advantage over the expert due to the fact that at the crime scene he can analyze the circumstances of the event and learn the sequence of actions performed by the offender, due to the fact that the specialist uses special methods: modeling, reconstruction and others. evidence, in the right amount, for the next study by an expert. This has a positive effect on the investigation of crimes and their faster detection as a result.

In this article much attention was paid to photographs with objects on which traces are left, the traces themselves, the main features that should be on them were listed, the rules of large-scale photography of traces of breaking tools (tools) were listed, objective and sub-active criteria that determine the level of photo quality. Also listed are the main shortcomings that arise in the process of photographing traces of burglary tools, and the main shortcomings encountered by forensic experts trasologists who conduct research with objects on which traces are left, the traces themselves, and breakage tools (tools), which they are left.

Key words: forensic trasological examination, tools of fracture, traces, objects on which traces are left, inspection of the crime scene, fixation and removal of traces, photography.

Постановка проблеми. У розпорядженні спеціалістів експертно-криміналістичної сфери наявна недостатня кількість інформаційних джерел, у яких були б висвітлені перелік, класифікація, характеристики та конструктивні особливості сучасних знарядь зламу (інструментів і механізмів, що використовуються як знаряддя зламу), задіяних злочинцями під час учинення кримінального правопорушення, вилучених під час оглядів місць подій і наданих на дослідження до експертних установ.

Недостатньо приділено уваги важливості правильного застосування відповідними спеціалістами знань і навичок, застосовуваних при оглядах місць події при виявленні,

фіксації та вилученні речових доказів, у тому числі слідів знарядь зламу та предметів, якими вони могли бути залишені, так як це прямо сприяє більш повному й ефективному їх дослідженню, що, у свою чергу, позитивно впливає на розслідування кримінальних правопорушень і більш швидке їх розкриття.

Мета статті – звернути увагу наукової спільноти криміналістичної сфери діяльності на необхідність розробки методичних рекомендацій і створення інших інформаційних джерел, у яких було б висвітлено актуальні та нові прийоми дослідження знарядь зламу, інструментів, що використовуються в їх якості (з їх максимально вичерпним переліком), і залишених ними слідів; також сконцентрувати особливу увагу на недоліках, які виникають унаслідок порушень відповідними спеціалістами правил виявлення, фіксації та вилучення слідів знарядь зламу при оглядах місць події.

Трасологія розглядається науковцями як наукова теоретична категорія, але варто вказати на те, що вона становить галузь криміналістичної техніки, яка вивчає матеріально-фіксовані сліди, закономірності їх утворення й розробляє прийоми, методи та науково-технічні засоби їх виявлення, фіксації, вилучення й дослідження.

До завдань трасології можна віднести:

- вивчення різноманітних видів слідів і їх типових властивостей, які можуть мати значення для ідентифікації об'єктів;
- вивчення умов і механізму утворення слідів, які дають змогу встановити обставини події кримінального правопорушення;
- вивчення наявних проблемних аспектів у досліджуваній галузі, а також розроблення нових засобів і методів виявлення, фіксації, вилучення та дослідження слідів тощо [1].

Перед трасологічною експертизою стоять такі основні завдання: ідентифікація або визначення родової (групової) належності індивідуально визначених об'єктів за матеріально фіксованими слідами – відображеннями їх слідоутворювальних поверхонь; діагностика (установлення властивостей, станів) об'єктів; ситуалогічні завдання (установлення механізму слідоутворення тощо) [2].

Перед експертами при проведенні трасологічної експертизи ставляться такі завдання, як визначення наявності чи відсутності на предметах обстановки місця події слідів взаємодії з іншими предметами, придатності цих слідів для ідентифікації або щодо наявності в цих слідах ознак, що орієнтують на пошук зазначених об'єктів. Тому експертами при проведенні трасологічної експертизи встановлюють чимало вкрай необхідних фактів, що мають значення для розслідування кримінальних правопорушень, а саме тотожність об'єкта, яким утворений слід або кілька слідів на одному або кількох місцях подій; деякі ознаки об'єкта, який утворив слід; окремі обставини події, що відбулася; механізм та умови виникнення слідів загалом тощо [1].

Більшість злочинів, які скоюють проти власності, учиняються із застосуванням технічних засобів, до яких належать і знаряддя зламу: різні побутові й виробничі знаряддя праці (ломи, багри, пили, сокири, молотки, монтажні лопатки-монтування тощо), а також інструменти, спеціально виготовлені для злочинних цілей («фомка», «балерина», «гусяча лапа»). Крім того, використовуються випадкові предмети (металеві стрижні, труби, арматурні лозини тощо), за допомогою яких частково або повністю руйнують перешкоди. Сліди, що виникають у результаті такої дії, є об'єктами трасологічної судової експертизи [3].

При проведенні трасологічного дослідження слідів знарядь зламу встановлюється вид застосованого знаряддя, проводиться його ідентифікація, визначаються механізм дії на різні предмети, способи зламу перешкод і запірних пристроїв, усе

це дає змогу отримати відомості, що мають доказове значення під час розслідування кримінальних проваджень [3].

Зараз у практичній експертно-криміналістичній діяльності доволі часто разом з дослідженням основного переліку висвітлених інформаційними джерелами об'єктів на фоні доступності й постійного розширення ринку різноманітних приладів та інструментів, що використовуються злочинцями як знаряддя зламу, виникає необхідність у проведенні досліджень нових нестандартних об'єктів, на які відсутня криміналістично-методична література. Ситуація, що склалася, потребує перегляду та доповнення методичного й інформаційного забезпечення спеціалістів експертної сфери. Вищезазначена необхідність також зумовлена появою нових різноманітних видів знарядь та інструментів зламу, виготовлених кустарним і саморобним способом, властивості й конструктивні особливості яких недостатньо розкриті та вивчені в практиці судових трасологічних експертиз. Крім того, доцільно досліджувати, вивчати й доповнювати класифікацію й новими механізмами слідоутворення, які відображаються в слідах знарядь зламу на різних слідосприймаючих поверхнях.

У частині 1 статті 237 Кримінального процесуального кодексу України передбачено, що з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей і документів. Також у частині 7 статті 237 Кримінального процесуального кодексу України передбачено, що при огляді слідчий, прокурор або за їхнім дорученням залучений спеціаліст має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати й вилучати речі та документи, які мають значення для кримінального провадження [4].

Інспекторам під час проведення огляду місця події, пов'язаних зі зломом, необхідно мати на меті не тільки виявлення, фіксацію та вилучення слідів, а й установлення механізму зламу, реконструкцію дій зламників. Справа в тому, що інколи злам інсценується для приховування інших злочинів (наприклад, крадіжки). Для встановлення, яка ж подія мала місце насправді, необхідний ретельний огляд місця події, пошук слідів, визначення послідовності їх утворення й напрямку та механізму зламу [5].

З точки зору якості подальшого дослідження слідів знарядь зламу найбільш розповсюдженим і найкращими способами є вилучення слідів знарядь зламу разом з об'єктом-носієм або її частиною, а також виготовлення зліпків об'ємних слідів, але перед вилучення слідів необхідно обов'язково проводити їх фіксування методом фотографування [6].

У практичній досудовій та судово-експертній діяльності виникають об'єктивні ситуації, коли неможливо застосувати такі способи, як вилучення слідів знарядь зламу разом з об'єктом-носієм або її частиною. Наприклад, громіздкість об'єктів, на яких залишені сліди, відсутність дозволу на пошкодження об'єктів, особливості слідосприймаючої поверхні, що унеможлиблюють такі способи вилучення тощо, якщо існує загроза пошкодження слідів під час вилучення та транспортування об'єктів-слідоносців.

Об'єкти-слідоносії або виготовлені зліпки слідів знарядь зламу, вилучені при огляді місця події, необхідно упаковувати таким чином, щоб забезпечити зберігання їх цілісності в процесі транспортування. Як приклад, об'єкти упаковуються в картонні коробки та додатково фіксують до дна упаковки або заповнюють вільний простір в упаковці м'яким матеріалом. Натомість виникають випадки, коли об'єкти-носії або виготовлені зліпки слідів знарядь зламу, які упаковані не належним чином (із порушенням правил упакування), надходять на дослідження в пошко-

дженому (деформованому) стані, зі знищеною або частково спотвореною слідовою інформацією.

Виконання пояснювальних відміток на об'єктах, що вилучаються при огляді місця події, сприяє більш якісному та максимально об'єктивному їх дослідженню при проведенні експертизи. Наприклад, на замках або дверних замикаючих механізмах необхідно робити відмітки «внутрішня сторона», «зовнішня сторона», що при проведенні досліджень дає змогу визначити напрямок утворення слідів; на розділених фрагментах решітки або інших подібних об'єктах-слідоносіях необхідно робити відмітки «зріз виконаний інспектором», що при проведенні досліджень дає змогу не приділяти увагу на зрізи виготовлені інспектором, а приділити увагу конкретно слідам, утвореним злочинцем при здійсненні кримінального правопорушення.

Здебільшого, не маючи на те об'єктивних причин, слідчими, інспекторами дізнання, інспекторами-криміналістами та іншими вповноваженими особами при огляді місця події здійснюється лише фотозйомка слідів, у зв'язку з чим на дослідження як об'єктів (речових доказів) направляються ілюстрації або ілюстративні таблиці з фотозображеннями слідів знарядь зламу. Це часто не є достатнім для надання повних і вичерпних відповідей на поставлені перед експертом запитання.

Усі виявлені на місці події сліди знарядь зламу повинні бути зафіксовані фотографічною зйомкою. На фотознімках має бути відображене таке:

- розташування місця зламу щодо навколишніх предметів та обстановки;
- загальний вигляд зламаної перешкоди з зовнішньої й внутрішньої сторони приміщення. При зйомці проломів перешкод, що мають значну товщину (наприклад, цегляна стіна), точка фотографування вибирається й з боку торця отвору;
- ознаки, що характеризують використаний злочинцем спосіб зламу перешкоди;
- розміщення частин і деталей зламаних замикаючих пристроїв;
- розміщення слідів знарядь зламу, їх взаємне розташування на перешкоді, віддаленість від місця пошкодження замикаючого пристрою, підлоги та інших предметів обстановки;
- форма, ознаки й особливості слідоутворюючого предмета, що відобразилися в слідах знарядь зламу [6].

Фіксація та вилучення слідів за допомогою фотографування гарантує збереженість слідової інформації від її втрати, але недотримання та порушення правил масштабної фотозйомки при фіксації слідової інформації робить такий спосіб абсолютно марним, тому що унеможливує дослідження цих зображень.

З метою визначення розмірів предмета за його знімком застосовується масштабне фотографування, що є простим і найбільш поширеним прийомом вимірювальної зйомки на місці події. Але воно не дає можливості відновити просторове розміщення предметів на місці події, а дає змогу лише визначити довжину й ширину площини окремого предмета, паралельного площині плівки фотоапарата. Тому на практиці цей прийом найбільш результативно використовується для фіксації площині об'єктів, слідів з незначним за висотою рельєфом або предметів з невеликою протяжністю в глибину [6].

Тому для встановлення експертом розмірних характеристик по знімках предметів або їх окремих частинах та ознаках забезпечується фотографуванням об'єкта з використанням масштабної лінійки.

При проведенні масштабної фотозйомки необхідно дотримуватися низки правил:

- поверхня масштабу розташовується в одній площині з поверхнею фіксуючого предмета або сліду;
- поверхня предмета повинна бути паралельна фокальній площині фотокамери;

- середина фотографованого об'єкта повинна знаходитися в центрі кадру [6].

Унаслідок використання лише одного такого способу фіксації слідів виникає велика кількість недоліків, пов'язаних із їх низькою інформативністю.

Вимоги технічного характеру спрямовані на забезпечення високої якості фотознімків – чіткості фіксації обстановки місця події, її елементів, окремих слідів та інших речових доказів. Але виникають випадки, коли фотографічні знімки, невдалі за композицією й висвітленням, з неправильною світловою передачею деталей, мляві за тональністю або з надмірно контрастним зображенням, нерізкі, грубозернисті мають мінімальне інформаційне значення, збіднюють результати огляду, викладені в протоколі [6].

Якість фотографії складається з об'єктивних і суб'єктивних критеріїв (вимог). Перші зумовлені технічними питаннями та залежать від застосованої в роботі фототехніки, освітлення, погодних умов, умов слідоутворення тощо, а другі прямо залежать від майстерності, навичок і знання правил проведення судової фотозйомки особи, яка здійснює фотозйомку, її кваліфікації володіння фототехнікою та прийомами фотозйомки.

Основні недоліки, з якими зустрічаються експерти при проведенні досліджень слідів знарядь зламу, які вилучені за допомогою масштабної фотозйомки при огляді місця події, такі:

- невідображення глибини та висоти окремих елементів слідів, що унеможливорює визначення відповідних розмірних характеристик;
- невідображення мікрорельєфу елементів слідів, що унеможливорює їх мікроскопічне дослідження;
- відсутність масштабної лінійки на фотознімках із зображенням слідів, що унеможливорює проведення вимірювання;
- об'єktiv камери розташовується не паралельно площині сліду та масштабної лінійки, що призводить до спотворення реальних розмірних характеристик і форм слідів і їх елементів;
- неправильне фокусування об'єктива камери відносно лінійки (ділення на лінійці не досить чіткі, зливаються між собою);
- неправильне фокусування об'єктива камери відносно сліду (слід і його елементи не чіткі);
- порушення пропорції країв фотознімків відносно центру (оптичне викривлення);
- обмежене та неповне зображення слідів, яке виникло внаслідок неправильного визначення меж знімку;
- у разі надання копії огляду місця події виявляються розбіжності за розмірними характеристиками слідів та інформації, зазначеної в протоколі огляду місця події;
- низька роздільна здатність фотознімків як у файлах, так і в ілюстративних таблицях, наданих на дослідження;
- неправильне обрання кута нахилу освітлюваних приладів і надмірне використання спалахів фотоапарату під час фотографування, що призводить до невідображення окремих і навіть загальних ознак у слідах.

Висновки. Отже, проблемні питання, що виникають при дослідженні слідів знарядь зламу, виявлених при огляді місця події, однозначно впливають на хід проведення судової експертизи й експертного дослідження, утворюють різноманітні впливові чинники, у результаті наявності яких, як поодинокі, так і в комплексі, неможливе проведення окремих етапів дослідження, або надання відповідей на окремі запитання, поставлені перед судовим експертом, або проведення судової експертизи й експертного дослідження в цілому, що, як наслідок, у подальшому значною мірою

може вплинути на розслідування та розкриття злочину, сприятиме нікчемності доказової бази зібраних матеріалів кримінального провадження. Тому вирішення проблемних питань, поставлених у статті, є важливим фактором, однозначно необхідне для підвищення рівня запобігання кримінальним правопорушенням, розслідування та розкриття їх.

Список використаних джерел:

1. Осіпенко І.П., Лось А.Ю. Питання, що вирішуються у ході проведення трасологічної експертизи. URL: http://www.lsej.org.ua/8_2020/112.pdf (дата звернення: 09.08.2021).
2. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : Наказ Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 р. № 53/5. Дата оновлення: 13.03.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 09.08.2021).
3. Ковальов К.М., Кузнецов В.А. Судова трасологічна експертиза : методичний посібник. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2019.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 09.08.2021).
5. Кофанов А.В., Волошин О.Г., Літвінова О.В. Трасологічні дослідження. Київ, 2010. 96 с.
6. Разумов Э.А., Молибога Н.П. Практическое руководство по осмотру места происшествия. Киев, 2015. 388 с.